

תוכן העניינים

פתח דבר	יא
מבנה הספר	יב
תודות	יז
פרק ראשון: שורשי הפילוג במחנה הפולקלוריסטים הציונים	1
ההתפלגות ב'מחנה הפולקלוריסטים המעטים'	1.
בחזרה ליוהאן גוטפריד הרדר	5.
פולקלוריסטיקה יהודית באירופה	9.
פולקלור יהודי בעברית	13.
אתנוגרפיה בארץ ישראל	15.
על האתנוגרפיה של החברה הארצישראלית להיסטוריה ואתנוגרפיה	18.
בחזרה לדב הלר: פולקלור ארץ-ישראלי מהונגריה	20.
להתיר את הפלונטר	23.
בשולי הפיצול ובמרכז הפולקלוריסטיקה היהודית של שנות הארבעים	26.
פרק שני: פולקלור של מדע, מדע של פולקלור	28
משא ומתן על הידע הפולקלורי	28.
לבנות במקום להחריב	42.
איסוף, תיאור וביקורת: על היער, העצים, השיחים ונבגי הטחב	49.
פרק שלישי: מסביב לחור השחור — הקמת ידע עם	52
על ארכיון, עבודת שדה, עובדות, זבל, תאוריית-השחקן-רשת והיסטוריה	55.
נחום סלושץ: בין קפה גינתי לאל-עלמיין, בין צור לפריז	62.
התכנית שהתווה יעקב פארמן: פולקלוריסטיקה שמעולם לא קרמה עור וגידים	69.
שמואל שריא: איש המשלחת של אנ-סקי, איש חקר התנ"ך	75.
יום-טוב לוינסקי: אשורולוגיה, פולקלוריסטיקה וילנאית ומורשתו של אנ-סקי	79.
איסוף-כינוס: החיפוש אחר מקום פעילות	88.
התבססותה של החברה	92.
ידע עם בתל אביב: בין ארצות ישנות לחדשות	95.

- 99 . . . . . פרק רביעי: על קידוש השם, מדע וחקר הפולקלור הטריטוריאלי . . . . .
101. . . . . על יצירה קולקטיבית, יצירה של יחידים, אנונימיות, מדע ופולקלור . . . . .
105. . . . . תורת היחסות הפרטית: בין אירופה לארץ ישראל, בין הים התיכון לאמריקה . . . . .
114. . . . . שם רע? . . . . .
124. . . . . הקמת המכון לפולקלור יהודי: על פעילות בית העם ועל שמות בנייר משרדי . . . . .
132. . . . . המכון הארץ ישראלי לפולקלור ואתנולוגיה: הנייר המשרדי השני . . . . .
- המכון הארץ-ישראלי לפולקלור ואתנולוגיה והמכון למדעי היהדות באוניברסיטה
העברית. . . . . 148.
- 155 . . . . . פרק חמישי: וריאציות על יום הולדת — חגיגות יובל ה-75 למקס גרונולד . . . . .
156. . . . . פרפורמנס של יובלות ושל כתיבה היסטורית — מבט מההווה . . . . .
168. . . . . יובלו של גרונולד: בצוק העתים . . . . .
173. . . . . גרונולד של פירסט . . . . .
178. . . . . גרונולד של פטאי . . . . .
182. . . . . גרונולד של גרונולד (גרונולד 'שלי') . . . . .
195. . . . . גרונולד בזמנים של משבר ותמורות . . . . .
- 200 . . . . . פרק שישי: בדרכים — פולקלוריסטיקה אתנית בכתב העת 'עדות' . . . . .
200. . . . . נקודת מוצא ותנועה לשינוי . . . . .
209. . . . . משבטים באפריקה ל'עדות המזרח': אריך בראואר ו'השיבה' מאפריקה ליהדות . . . . .
215. . . . . הופעת כתב העת 'עדות' . . . . .
224. . . . . כתב העת 'עדות' כמרחב ציבורי . . . . .
227. . . . . פולקלור 'עדות המזרח' ו'עדות ספרד' . . . . .
237. . . . . במעבר לאמריקה: עדות והמזרח התיכון . . . . .
249. . . . . אסתר (אדית) גרון-קיווי וה'חזרה' למכון למדעי המזרח . . . . .
253. . . . . נפילתה של הפולקלוריסטיקה האתנית? . . . . .
- 254 . . . . . פרק שביעי: תגובה לשואה בפולקלוריסטיקה של יום-טוב לוינסקי . . . . .
260. . . . . במעבדה של האונגרדיסט . . . . .
296. . . . . בעקבות המשמר הקדמי . . . . .
- 308 . . . . . פרק שמיני: לקראת פולקלוריסטיקה ישראלית . . . . .
309. . . . . דב נוי והפולקלוריסטיקה של שנות הארבעים, גרסה א — ריאיון . . . . .
313. . . . . דב נוי והפולקלוריסטיקה של שנות הארבעים, גרסה ב — ארכיון . . . . .
321. . . . . התבססות חקר הפולקלור באקדמיה בישראל . . . . .

325	אחרית דבר
325	על השדה האתנוגרפי, השדה הדיסציפלינרי ויחסיות הידע.
331	רשימת המקורות
389	מפתח כללי

פתח דבר

בחוויה הקולקטיבית היהודית קשה להעלות על הדעת שנים רוויות תהפוכות כשנות הארבעים והחמישים של המאה העשרים, שנים של קרע וקטיעת התרבויות היהודיות שהתפתחו לאורך דורות. שואת יהודי אירופה, שתחילתה בעקירת יהודים והמשכה ברציחתם של מיליונים; הקמת מדינת ישראל והנכבה הפלסטינית שראשיתה בעקבותיה; הגירות המוניות של יהודים מאירופה וממדינות ערב לישראל – כל אלה נדונו רבות במחקר. ספר זה מתמקד בהדהוד האירועים הגדולים הללו בזירה מסוימת: התפצלות חוקרי הפולקלור בארץ ישראל לשני מחנות עוינים, האחד בתל אביב והשני בירושלים. מאבק מינורי לכאורה זה בין אינטלקטואלים, עשוי להאיר מחדש את האירועים הגדולים שבצלם חסה.

הספר עוסק בחוקרי הפולקלור ('הפולקלוריסטים') שחיו בארץ, הגדירו את עצמם ציונים, ועסקו ללא הרף ביהדות הגולה. נקודת המוצא של הספר מערערת על התפיסה שהציונות היא שלילתה המוחלטת של הגלות, שכן הדיון בפולקלוריסטים הציונים מצריך נקודת מוצא המכילה את מגוון העמדות האידאולוגיות שלהם.¹ למעשה, הקטגוריה המושגית 'ציונות' לא הייתה מעולם אחידה, ופירושים רבים שלה עמדו בסתירה זה לזה: מי שהגדירו עצמם ציונים לא ראו בגולה מסמן אחיד של מקום, זמן ומצב, ובה בעת נבדלו זה מזה גם בתפיסותיהם את 'הארץ'. כמו הציונות, גם המושג 'פולקלור' לא סימן או ייצג אובייקט חד-משמעי, ולפיכך גם חקר הפולקלור נתפס באופנים שונים.

כדי לעמוד על יחסם המורכב של חוקרי פולקלור ציונים לגולה, אבקש לשרטט את המשולש גולה-ארץ-חקר הפולקלור על שלל התצורות שהתאפשרו ביחסים בין קודקודיו, בתקופה של תמורות שקשה להפריז בחשיבותן. הציונות על זרמיה הוגדרה בצורה חד-משמעית עם המהלכים להקמתה של מדינה ריבונית ליהודים בארץ ישראל, ונזנחו אפשרויות שונות של מימוש חיים יהודיים מודרניים באירופה. מרכזי החיים

1 עמדה זו עולה בקנה אחד עם מהלכים בהיסטוריוגרפיה בת זמננו. ראו ברטל, יישוב וגולה. השוו למאמרו המשפיע של אמנון רוֹ-קרקוצקין: רוֹ-קרקוצקין, גלות חלק ראשון; הנ"ל, גלות חלק שני. עמדתו אינה ניתנת ליישוב עם חוקרי הפולקלור הציונים במחצית הראשונה של המאה העשרים, כפי שהראה אדם רובין: רובין, פולקלור.

היהודיים באירופה ובמזרח התיכון הגיעו, במובנים רבים, אל קצם עם שואת יהדות אירופה, עם העליות לישראל ועם ההגירות למדינות נוספות. ולבסוף, חקר הפולקלור עבר תהפוכות בתקופה המדוברת: מתחום שנרתם בשנות השלושים והארבעים של המאה העשרים לשירות האידאולוגיות המוחלטות של הפשיזם, הנאציזם והקומוניזם, התפתח חקר הפולקלור בשנות החמישים כתחום מחקרי־מדעי בינלאומי, המבוסס על עקרונות השוואתיים.

תפיסה זו, המביאה בחשבון את ריבוי המצבים, שופכת אור על היחסים המורכבים בין התרבויות היהודיות שהתבססו בארץ ובין התרבויות היהודיות שצמחו בגולה, וכן על אופני ההתמודדות עם החורבן והשואה. זאת ועוד, כפי שאראה להלן, חוקרי הפולקלור הציונים התמודדו באופנים שונים עם המתח שבין האחדות הלאומית היהודית שניסו לכונן ובין המגוון התרבותי שעמד לפתחם. סוגיות אלו ממשיכות להעסיק היסטוריונים של היישוב ושל מדינת ישראל, לצד חוקרי פולקלור ותרבות ישראלית, ובה בעת הן נוגעות לישראלים וליהודים רבים במאה העשרים ואחת. במילים אחרות, ההתמקדות בעימות בין שתי קבוצות אינטלקטואלים נוגעת בסוגיות עקרוניות ורחבות.

לצד ההקשר ההיסטורי הקונקרטי של חקר הפולקלור הציוני בשנות הארבעים והחמישים, חוקרי הפולקלור שאני דן בהם הבחינו בין סוגי ידע 'גבוהים' ו'נמוכים'. אך הבחנותיהם מהוות כר פורה במיוחד לדיון שנקודת המוצא שלו הפוכה, כלומר כזו הגורסת שלא קיים חיץ ברור בין ידע מחקרי לבין ידע עממי. דיון זה משתלב בשאלות העומדות כיום בלב השיח הציבורי, לנוכח מהפכת המידע והשינויים בהיררכיות בין סוגי ידע.

מבנה הספר

ספר זה מבוסס על עבודת דוקטור שכתבתי בתכנית לחקר פולקלור ותרבות עממית באוניברסיטה העברית, כחלק מפרויקט השוואתי שהתמקד בהתגבשות חקר הפולקלור בגרמניה המזרחית ובישראל, בשיתוף המכון לאנתרופולוגיה תרבותית ואתנולוגיה אירופית באוניברסיטת גטינגן. עיגון דיסציפלינרי זה בא לידי ביטוי בעמדה האתנוגרפית־היסטורית שהנחתה אותי, המשתקפת בחיבור בין עבר להווה וברפלקסיה על מיקומי היחסי כחוקר הפועל על בסיס הנחות תאורטיות־תרבותיות בנות זמננו, ומתמקד בפולקלור שנוצר בפעילות מחקרית בשנות הארבעים של המאה העשרים והיום. הספר עוסק בפיצול חקר הפולקלור הציוני בשנות הארבעים לשני מחנות

יריבים ומרים: החברה העברית לידע עם בתל אביב והמכון הארצישראלי לפולקלור ואתנולוגיה בירושלים.

הפרק הראשון נפתח בסקירה קצרה של משבר זה, ולאחריו מוצע הסבר למשבר מנקודת מבט היסטוריוגרפית, הבוחנת תהליכים מפרספקטיבה היסטורית רחבה. הפרק השני דן בקשיים שמעוררת כתיבה בעלת אופי פולקלוריסטי על מחקר ועל מדע. הפרק מסביר את הגישה המחקרית שנקטתי בה, המהווה אף היא סוגיה העומדת במרכז הדיון בספר: האפשרות לעסוק בעבר בזיקה תמידית להווה, מתוך עמדה שבה פולקלור ופולקלוריסטיקה (חקר הפולקלור) מתקיימים על רצף ידע אחד, ושבה מיקומי בדיון כאתנוגרף של ארכיונים הוא מהותי.

הפרק השלישי מתמקד בשאלות שנובעות מעצם הפיכת הארכיון לשדה מחקר אתנוגרפי. הפרק עוסק בהקמת החברה העברית לידע עם, ונדונה בו הרצאת הפתיחה שנישאה בערב ההקמה של הסקציה לפולקלור של החברה – הרצאה שחרף מאמצי לא עלה בידי למצוא אותה. הדיון במצבים שנתרו לא מתועדים מנוסח בפרק זה כאפיסטמולוגיה של חורים שחורים, ומהווה אלגוריה לחקר הפולקלור הציוני בשנות הארבעים.

בפרק הרביעי בא לידי ביטוי היחס שבין פולקלור למדע. הפרק עוסק בתפקידים של שמות במדע כפי שעולה מתיאור פרקטיקות ידע שונות שליוו את הקמת המכון הארצישראלי לפולקלור ואתנולוגיה. דיון זה בשמות ממחיש את הקולקטיביות של העשייה המדעית, ומאפשר לעמוד על היחס של אנשי האוניברסיטה העברית לחקר הפולקלור לפני הקמת מדינת ישראל.

בפרק החמישי עולה דיון בנקודת המבט האתנוגרפית על העבר. הפרק דן בחגיגות היובל למקס גרונולד, שהקים את החברה לפולקלור יהודי בגרמניה ונחשב למייסד חקר הפולקלור היהודי. פרק זה מנהיר גם את הרקע התרבותי לתפיסותיו האידאולוגיות של גרונולד, ומאפשר לעמוד על ההמשכיות שנודעה לרעיונותיו בפולקלוריסטיקה הארץ-ישראלית בשנות הארבעים, ועל ההתאמות ההכרחיות של רעיונות אלה לחיים בארץ ישראל לאחר השואה.

הפרק השישי מיוחד לבירור המושג 'עדה' על גלגוליו השונים, ולבירור היחס שבין פולקלור אתני לפולקלור לאומי. הפרק מתמקד בפרסומי המכון הארצישראלי לפולקלור ואתנולוגיה, וזיקתם למושגים שונים של אתניות.

הפרק השביעי מיוחד לתפיסה הפרפורמטיבית, המזהה את הידע הפולקלורי על אותו רצף עם הידע הפולקלוריסטי, בהתייחס לפרקטיקות העריכה האוונגרדיסטיות שהונהגו בפרסומי החברה העברית לידע עם. בלבו של פרק זה מצוי ניסוי בכתיבה מונטאז'ית, המאפשר לדון בקשר שבין תאוריות של אוונגרד לבין פולקלור ותרבות יום-יום.

הפרק השמיני דן במיקומי הנוכחי מתוך התייחסות להתפתחות חקר הפולקלור בישראל על ידי דב נוי, וצמיחתו של מחקר זה באקדמיה בישראל בדורות האחרונים. פרק זה – והספר בכללותו – מעמיד במכוון מראה שבורה להתבוננות בשברי מבטים, והוא נטוע בהקשר של שיח פולקלוריסטי פוסט-לאומי מתוך תפיסה הרואה בדינמיות של הפולקלור יסוד חיוני לחקר תרבויות ככלל. צורת התבוננות שבורה זו ניזונה מהמשבר של שנות הארבעים של המאה העשרים, שבו נפתח הפרק הראשון.

תודות

קריאת התיגר על היררכיות של ידע, ותפיסת הפולקלור וחקר הפולקלור כנתונים על רצף ידע אחד, עומדות ביסוד ספר זה. קיימים מעט מקרים בהם הוגים או חוקרים פעלו לבדם, אך ככלל, מורשת הנאורות והרומנטיקה טיפחה תפיסה דיכוטומית שגויה, המבחינה בין ידע אינדיווידואלי וידע קולקטיבי. ידע מחקרי, כמו ידע פולקלורי, משקף ידע קולקטיבי, בחלקו הגדול אנונימי, הנוצר באינטראקציה בקבוצות קטנות, לעתים קרובות בעל פה, ומתבסס במידה רבה על מסורות.

בחרתי לדבוק במסורת המדעית המשקפת את הקולקטיביות של הידע המחקרי בצורות שונות: ידע כתוב המופיע באופן מוחצן כבסיס לדיון, בהערות שוליים ובביבליוגרפיה בסוף הספר, וידע שנוצר כתוצאה ממפגשים עם אנשים בעל פה או מהתכתבויות, וזוכה לאזכור בעיקר בדברי התודה שלהלן. בחירתי לאמץ מסורת מדעית זו אינה משקפת היענות להיררכיות שבין ידע מחקרי כתוב לבין ידע מחקרי שבעל פה. בעשורים האחרונים חלו תמורות בסוגת התודות בכתיבת מאמרים, בספרי פרוזה, קל וחומר בכתיבת ספרי מחקר. אם פעם סוגה זו השתייכה באופן כמעט גורף ל'סוגות הקטנות', היום אין הדברים כך. ניתן לתלות שינוי זה בתמורות תרבותיות בצורת העבודה בתחומי מדעי הרוח, ובנורמות מחקר שיתופיות שהשתרשו בתחומים אלו. יש הרואים זאת בביקורתיות, כהצבעה על כישלון המחקר האקדמי המקצועי ומנגנוני החליפין המתקיימים בתוכו, אולם אני רואה את הדברים אחרת: השינוי הערכי בתפיסת 'האינטלקטואל' כישות שלמה, אוטונומית וטוטלית, וההבנה שחוקרים פועלים כחלק מקהילות מחקריות, בתנאים מוסדיים מוגדרים והקשרי ביצוע שניתן למקמם, יש בהם כדי למוסס את הדיכוטומיה בין ידע פולקלורי לבין ידע מחקרי. אני שמח להצביע על השותפים הרבים לחיבור זה ולהוקיר את תרומתם לספר, שמתחילתו עד סופו משקף עבודה קולקטיבית.

חיבור זה, שראשיתו כעבודת דוקטור, יוצא כספר לאחר שעבר תחנות רבות והוא עתה תוצר מובהק שלהן. העבודה הראשונית נכתבה במסגרת התכנית לפולקלור

ותרבות עממית באוניברסיטה העברית, ובעת היותי דוקטורנט אורח במכון לאנתולוגיה אירופית באוניברסיטת הומבולדט בברלין. המשכה של העבודה בעת היותי עמית פוסט־דוקטורט במכון לאנתרופולוגיה תרבותית ואתנולוגיה אירופית באוניברסיטת גטינגן, וכן באוניברסיטה העברית ובמרכזו כץ למחקרי יהדות מתקדמים באוניברסיטת פנסילביה. החיבור הושלם בעת היותי מרצה באוניברסיטה העברית.

ברצוני לפתוח בדברי תודה לדמויות שסיפורן מסופר כאן, חוקרי פולקלור שפעלו בארץ בשנות הארבעים והחמישים, ביניהם יום־טוב לוינסקי, רפאל פטאי, מקס גרונוולד ואחרים, שטרחו לשמור מסמכים שנקשרו בפעולותיהם מתוך מחויבות עצומה לחקר הפולקלור. לולא פעולות התייעוד שנקטו, ספרי היה לובש צורה שונה לחלוטין. תודה מיוחדת אני חב לדוד תדהר על מפעלו האנציקלופדי, בין היתר על שום שייכותו לשתי קבוצות הפולקלוריסטים הנדונות בספר, שדמויותיהם זוכות אצלו להתייחסות נרחבת. ספרי מבוסס על עבודת דוקטור שנכתבה בהנחייתם של גלית חזן־רוקם וחנן חבר. שניהם היו מחויבים מאוד לעבודת הדוקטור וכן כלפי באופן אישי. ספק אם מלים יוכלו להבהיר את חובי אליהם. חנן שידך ביני ובין הפרויקט שיזמה גלית עם רגינה בנדיקס (גטינגן), ולאור זאת המתווה הכללי של העבודה וההצעה להתמקד בשנות הארבעים נבעה מההצעות של שלושתם ומהרעיונות הרבים שחלקו איתי בתהליך העבודה. אני אסיר תודה לקשר הפתוח והכן שנוצר עם גלית סביב עבודת הדוקטור והתפתח בהמשך; קצרה היריעה מלהבהיר עד כמה ספר זה נבנה משותפותה ועד כמה הוא חב לחכמתה, נדיבותה ואנושיותה. תודתי לרגינה על הדיאלוג הפתוח לאורך השנים. את עבודת הדוקטורט ליוו רוני אלנבלום, ישראל ברטל ושולם צבר; תודתי להם וכן לשופטי הדוקטורט, חיה בר־יצחק ודיויד נ' מאירס, על הערותיהם מאירות העיניים.

השיח עם מורים, חוקרים וחברים לדרך באוניברסיטה העברית ובארץ כולה, כמו־ גם חוקרי פולקלור ואתנולוגיה וחוקרים ממדעי היהדות בעולם היווה מקור להשראה בעשור האחרון. לעתים שיחה אחת או רצף שיחות שינו תפיסות יסודיות אצלי. בראש ובראשונה תודתי לחנן חריף, ורד מדר ועמוס נוי, שהיו שותפים להתלבטויות, למחשבות ולרעיונות בשלבים השונים. ברצוני להודות לכרמלה אבדר, אורית אבוהב, רותי אבליוביץ, דורון אברהם, דירמויד אוֹ'גיליין, סוזנה אוסטרלונד־פוץ, קליאונה אוֹ'קרול, איריס אידלסון, עפרי אילני, תמר אלכסנדר, אמיר אנגל, קרין בורקהרדט, דן בן־עמוס, תרזה ברנינקל, אנדראס ברמה, אולגה גולדברג, חנן גפני, נח גרבה, רועי גרינוולד, עאמר ההאמשה, דן דינה, ולדימֵר הפשטיין, חיים וייס, יפעת וייס, ברנד יורגן ורנאן, צפי זבה־אלרן, דורותאה זלצה, צביה טובי, מרים טולין, אסתר יוהס, אנה יוראשק, דבי ילן, אנריקו לוקה, עמוס מוריס־רייך, גיא מירון, אודו מישיק, אולריך מרצולף, דורותי נוייס, מיריד ניק קרית, אשר סלה, יובל עברי, שטפני פישר, מריילנה

פפכריסטופורו, מיכאלה פנסקה, אלכסה פרבר, מיכל פרידמן, אירנה צוויפ, סופי צימר, אריקה קוסקינג-קויביסטו, מרגרט קלוזה, שאול קציר, אריה קרמפף, דיאגו רוטמן, רגינה רמהילד, קטי רץ, שטפן שורש, אסף שלג ועליזה שנהר. תודתי לסטיב וייצמן, קרי לאב ואתי לזמן על התקופה במרכז כץ בפילדלפיה.

ברצוני להודות לעובדי הספריות והארכיונים השונים שבהם ביקרתי ובמיוחד תודתי ליוחאי בן-גדליה, אילנה הבר, גיל וייסבלאי, עדנה היכל, חגית מטרס, גילה פלם, רבקה פלסר ועופר צמח. הניירות האפורים שנמצאו בארכיונים נצבעו בצבעים הודות לזמן שהקדישו לי מירה זכאי, יוסף יובל טובי, הדא יזון, אביבה מולר-לנצט ז"ל, ואלישבע שנפלה.

התקבלתי בסבר פנים יפות בפקולטה למדעי הרוח באוניברסיטה העברית, ובפרט בקרב עמיתותי ועמיתי בתכנית לחקר פולקלור ותרבות עממית ובתכנית ללימודי תרבות. תודה מיוחדת להגר סלמון ורות הכהן-פינצ'ובר שליוו אותי ועזרו לי למצוא את דרכי בפקולטה, ולאדוין סרוסי שהיה מגדלור ומורה דרך מאז היותי פוסט-דוקטורנט. המפגש המאתגר עם התלמידים המעולים בשתי התכניות, פתח בפני אופקי ידע חדשים. תודה מיוחדת לשותפי בחיפוש אחר 'העממי': ליטל בלינקו, הילה זקסנברג, ורדית לייטסטון, טוביה סינגר, תום פוגל ושני קוטלר. ברצוני להודות לירחמיאל (ריצ'י) כהן והנהלת מרכז 'דעת המקום', שמצאו עבורי מקום שם. לאורך שנותיי באוניברסיטה כתלמיד מחקר, כחוקר וכמורה זכיתי לסיוע מנהלי יקר; תודה מיוחדת לענת רכס וקרן שגיא.

תודתי לאנשי הוצאת מאגנס. הודות להצעותיה המדויקות של אילנה שמיר כתב היד הפך נגיש ובהיר יותר. נועם לסטר ערך את הכתוב ברגישות ובחכמה רבה ורם גולדברג וצוות ההפקה הפכו את הכתוב לספר. שירה ענקי ושחר כנעני עזרו לי להתקין את הביבליוגרפיה ומפתח השמות ואני מודה להן. תודה מיוחדת למרזל על מלאכת העימוד, במיוחד בפרק השביעי.

זכיתי לתמיכה כספית נדיבה בשלבי המחקר השונים: קרן נידרוקסן, מלגת רקטור האוניברסיטה העברית (בשיתוף המכון למדעי היהדות והתכנית לפולקלור ותרבות עממית), מכון ליאו בק לונדון, קרן מינרבה, קרן ליידי דייויס באוניברסיטה העברית, מרכז מינרבה על-שם פרנץ רוזנצוויג, פרס ורבורג של המכון למדעי היהדות באוניברסיטה העברית וקרן מוריס אמאדו במרכז כץ באוניברסיטת פנסילבניה. הספר יוצא לאור בסיוע קרן נשיא האוניברסיטה העברית ומרכז דעת המקום. תודתי לכל אלה.

חברי היוו מעין אי במציאות של שינוי מתמיד: אבנר ברורמן, עמית גרוסמן, נדב הבר, מתן הורביץ, רונן חלה, ערן נבו, שאול קציר וגליה שרתיאל. חרף הזמן שחלף, אני

לא מצליח להשלים עם לכתו של חברי עמיחי כ"ץ ז"ל, שהיה שותף לחדוות הגילוי והמחקר בעת כתיבת עבודת הדוקטור.

לא הייתי מצליח להביא את העבודה לגמר ללא תמיכתה של משפחתי. מינאי בכורי הבנתי שהגדרת הפולקלור מצריכה סוג של פתרון; והלל הבין לפני שאני כותב ספר. רעייתי ימית, עזר כנגדי, הטתה אוזן לרעיונות שעלו אצלי בשעות משונות; היא קראה את אשר כתבתי, העירה את הערותיה לכל אורך הדרך, ולכן נוסף על היותה שותפה נפלאה לחיים היא שותפה מלאה לחיבור זה. אחי, ארנון ורעי, היו שם תמיד כדי לעזור בלבטים ותסכולים, וגם כשותפים לרגעי ההצלחה. לבסוף אני מודה להורי, שרה וסמי, שליוו אותי בלימודי בגיבוי בכל מובן אפשרי, והיו מופת עבורי בחתירתם ללמוד עוד. ספר זה מוקדש להם באהבה.

לבסוף אציין את אותה 'מסה אנונימית' של אנשים המקדישים את מיטב זמנם כדי לסרוק חומרים, להעלותם לאינטרנט ולחלוק מידע ברשת האינטרנט, ואינם זוכים להכרה מספקת לטעמי. כל אותו 'פולק' לקח חלק חשוב ביותר ביצירת ספר זה.